

# ŽIVOT A SMŤ ZA HRANICOU MAJORITY

## SONDA MEDZI VYBRANÉ MARGINALIZOVANÉ SKUPINY VIDIECKEJ SPOLOČNOSTI STREDNÉHO SLOVENSKA V 19. STOROČÍ

Ján Golian

*Katedra histórie, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku  
goliannes@gmail.com*

*Life and Death behind the Border of the Majority. The Probe between Selected Marginalized Groups of Rural Society in Central Slovakia in the 19th century*

**Abstract**—In a paper prepared on the basis of historical-demographic analysis of registers of those buried in the parish Detva in central Slovakia in the 19th century, we focus on selected social minorities and the circumstances of their life, and especially death. In the Catholic parish, where among the dominating Slovak population who make their livelihood mainly in the peasant way of life, some individuals appeared which do not seem to fit in some of the implied templates. In the register of the buried where their life stories end, these people bear some degree of exclusivity. Into such a limited research sample appear a number of people which moved to the parish from other habitats of the present-day area of Slovakia, or beyond its borders. These foreigners were perceived as foreign element in society, as well as in their record of their deaths which also reported their place of origin. Another group in Detva's society were people whose lives ended with a beggar or rogue status. Another social minority were local natives, who spent a significant part of their life away from Detva by serving in the military. Many young Detvanian were dying in Hungarian uniform while doing their military services, outside their birthplace, very often from infectious diseases and accidents.

**Keywords**—*Records of Church Register, 19th century, rural society, Region of Podpoľanie, foreigners, beggars, soldiers*

### ÚVOD

ČLOVEK má vo svojej prirodzenosti, správať sa podobne, ako väčšina ľudí v jeho okolí. Už deti sa snažia byť podobné svojim rodičom, rovesníkom, učia sa, pozorujú svoje vzory, napodobňujú. Táto prirodzená tendencia je podporovaná spoločnosťou, ktorá vytvorila určité normy, podľa ktorých by sa človek mal správať, aby príliš „nevyčnieval z radu“. Pezentované normy, pravidlá, rámce správania boli silnejšie najmä v menších komunitách, kde boli dôslednejšie sledované. Napriek snahe spoločnosti o konformitu jej členov hrá dôležitú úlohu jedinečnosť a originalita každého človeka, ktorá preda len nad touto snahou víťazi. Príkladom sú jedinci, či skupiny ľudí, ktoré sa vymykajú priemeru a ktorým život prináša situácie, kedy kráčajú cestami, kde väčšina ich rovesníkov, či krajanov nikdy nevstúpila.

Za marginalizované obyvateľstvo považujeme jednotlivcov a skupiny osôb žijúcich v spoločnosti na okraji väčšiny populácie. Medzi tieto skupiny sa dostávali buď priamym vplyvom nepriaznivých celospoločenských okolností alebo vlastnými životnými príbehmi. V období vrcholného novoveku sa tieto procesy úzko spájali s pauperizáciou a v prípadoch potulných osôb a akulturáciou (Maríková et al. 1996: 760; Soukup 2000: 114). Do skúmanej vzorky zahŕňame však i osoby, ktorých postavenie nemuselo úzko súvisieť s hospodárskym úpadkom, ale aj ľudí, ktorí zostávali za hranicou záujmu väčšiny o nich. Vo výskume sme sa zamerali na životy vybraných sociálnych minorít, v regióne stredného Slovenska, oblasti Podpoľania. Konkrétne skúmame obyvateľstvo rímskokatolíckej farnosti Detva v tzv. „dlhom“ storočí, od 80. rokov 18. storočia do vypuknutia prvej svetovej vojny. Obdobie pre náš výskum sme

upravili na základe dekád, z dôvodov dôslednejšieho spracovania a možnosti komparovania s podobnými výskumami. Pre historicko-demografický výskum farnosti sme použili matriky pochovaných z vybraných rokov, v ktorých sme sa zamerali na obyvateľstvo s istou mierou výnimčosti.

### REGIÓN A POPULÁCIA

Podpoľanie definujeme ako územie na východ od mesta Zvolen situovanú na južných a juhovýchodných svahoch najvyššieho sopečného pohoria Poľany. Územie je unikátnym príkladom špecifickej kolonizácie a ľudovej kultúry. Táto rozsiahla časť Zvolenskej kotliny v tesnej blízkosti nečinného vulkánu bola osídľovaná kopaničiarskou kolonizáciou v priebehu 17. storočia (Ďurková 2006: 30). Na podhorských a horských oblastiach stredného Slovenska vznikali roztratené usadlosti, tzv. „lazy“ charakteristické pre región siahajúci od Krupiny cez Pliešovce, Detvu, až po západnú časť Slovenského Rudohoria (Ďurková 1999: 390).

Obec Detva bola založená vyčlenením nových hraníc očovského chotára, ako vhodná oblasť pre priemyselné využitie dreva, ktoré tento kraj ponúkal. Procesom kľčovania bola zalesnená pôda premieňaná na novú ornú pôdu. Vďaka populačnému rastu obce a jej laznického okolia bol v roku 1811 Detve priznaný štatút mestečka s právom konania jarmokov. Detva sa tak stáva centrom celého Podpoľania a spolu so sídlom panstva vo Viglaši a Zvolenom patrila k najvýznamnejším strediskám regiónu.

Miestni obyvatelia sa živili najmä ako poľnohospodári, drevorubači a remeselníci (Medvecký 1995: 165). V regióne sa vďaka dostupnosti potrebných surovín rozvinula sklárska výroba. Odborníci, ktorí zakladali toto priemyselné odvetvie, prichádzali najmä zo Sudet (Žilák 2004: 33). Skláři boli v čase vlády Jozefa II. veľmi vzácnymi remeselníkmi a ich sťahovanie bolo regulované zákonmi, tzv. emigračný patent (Stoklásková 2008: 451). Príchodom týchto odborníkov sa zvyšoval počet cudzincov na Podpoľaní. Obyvateľstvo študujeme na základe cirkevných matrik, teda venujeme sa iba osobám, ktoré patrili do miestnej detvianskej farnosti. Cirkevný prameň je dosť obmedzený, ale na druhej strane ponúka priestor vidieť kontrast medzi väčšinovým obyvateľstvom a menšinou, ktorú nami vybrané kategórie tvorili.

Prirodzeným pohybom obyvateľstva a osídľovaním nových oblastí rástla miestna farnosť z pôvodných 3700 duší v roku 1781 (Visitatio Canonica ... 1781) na 14 124 duší pred prvou svetovou vojnou (Schematismus Dioecesis ... MDCCCXCII: 45–46).

### PRAMENE A VÝSKUMNÉ OTÁZKY

Výskum zameraný na menšinové obyvateľstvo v detvianskej farnosti je realizovaný prostredníctvom historicko-demografickej analýzy cirkevných matrik. Informácie o vybraných skupinách obyvateľstva získavame na základe analýzy zápisov o ich úmrtiach. Evidenciu pohrebov zosnulých Podpoľancov analyzujeme na základe knihy *Matricula Defunctorum*, ktorá bola v Detve vedená od založenia farnosti už v polovici 17. storočia a bola vôbec najstaršou evidenciou obyvateľstva regiónu. Do obdobia vlády Márie Terézie bola vedená v spoločnom zväzku s matrikou sobášených. Od začiatku 80. rokov 18. storočia bola evidencia zosnulých vedená formou tabuliek. Ako prvé zapisovateľ matriky uvádzal meno a vek pochovaného. Vek detí sa v tomto období ešte nevpisoval, do roku 1784 bol používaný len termín „*infans*“. Nasledoval dátum a hodina úmrtia, informácia, ktorý duchovný zosnulého zaopatril, teda vyslúžil sviatosť zmierenia, eucharistie a pomazania chorých. Osobitne sa zapisovalo meno kňaza, ktorý nebožtíka pochoval. Uvádzaný bol aj deň a hodina pohrebu (*Matricula Copulatorum ... 1723–1794: 231*). Pri záznamoch detí v matrikách Rakúskej monarchie v 18. storočí bolo pravidlom uvádzať meno otca a pri dospelých aj dátum posledne vyslúžených sviatostí (Maur 1972: 42).

Forma evidencie záznamov o úmrtiach farníkov sa v nasledujúcich rokoch zásadne nemenila. Zvyčajne bolo menené poradie rubrik tejto tabulkovej evidencie, alebo matrikári dopĺňali nové informácie o nebožtíkoch. Takto sa upresňovala konkrétna časť farnosti odkiaľ zosnulý pochádzal, ktorá pred tým nebola registrovaná, alebo od roku 1831 sa uvádzala tzv. „*observationes*“. Medzi tieto poznámky boli zo začiatku uvádzané príčiny úmrtia, až neskôr dopĺňujúce informácie o zosnulom, jeho úmrtí alebo iných okolnostiach. Okolnosti zmien vedenia matriky boli podmienené politickými premenami v krajine. Od začiatku písania matriky boli záznamy uvádzané v latinskom jazyku. V rokoch 1842–1850 bola matričná evidencia vedená v no-

vom úradnom jazyku Uhorska, v maďarčine. Zákonný článok 6/1840 § 7 hovoril: „aby sa aj tam, kde sa zhromaždeniu nekáže v maďarskom jazyku, do troch rokov od ukončenia tohto snemu matriky viedli v maďarskom jazyku.“ (Dončová 2008: 113). Po revolúcii mali kňazi, ktorí boli zodpovední za vedenie cirkevnej agendy, vybrať si jazyk, v ktorom ju budú viesť. Od 50. rokov 19. storočia sa cirkevné písomnosti, nevynímajúc matriky na území Slovenska písali opäť v latinšom jazyku. Tento stav platil do roku 1907, kedy bola evidencia vedená opäť v maďarčine. Po skončení prvej svetovej vojny a vzniku novej Československej republiky bola matrika od roku 1919 vedená v latinčine, v prvých rokoch republiky sa jazyk evidencie zmenil na slovenčinu.

Počty zosnulých uvedených v matrike pochovaných počas celého študovaného obdobia vzrastali. Vďaka nárastu populácie sa v absolútnych číslach tento vzostupný trend sa nezastavil. Za celé výskumné obdobie bolo v detvianskej farnosti pochovaných spolu približne 37 000 duší. V tomto množstve sme hľadali príslušníkov sociálne marginalizovaných skupín: cudzincov, tulákov a vojakov, ktorí tvorili sociálny protiklad voči dominantnému obyvateľstvu farnosti. V minulosti tieto sociálne skupiny spájali spoločné znaky ako nejasný pôvod, potulovanie sa po krajine a nebezpečná povest (Rheinheimer 2003: 120–121).

V štúdií hľadáme odpovede na otázky do akej miery sa prejavovala ich abnormalita v mienke majoritnej spoločnosti a ako ich tá od seba odlišovala. Otázne je tiež nakoľko nám známe z cirkevných matrik o úmrtiach a pohreboch týchto osôb dokážu priblížiť miesto tejto minority v detvianskej spoločnosti. Skúmame v ktorých rokoch sa frekvencia ich výskytu zvyšuje a s ktorými spoločenskými determinantmi sa tieto procesy interferovali. Sledujeme, či napríklad vzrastal počet cudzincov v súvislosti s politickými či spoločenskými nepokojmi susedných krajín. Či sa medzi lokalitami príchodu cudzincov objavovali tie isté miesta, a či teda možno predpokladať medzi nimi rodinnú či inú príslušnosť. Medzi záznamami o žobrákoch sledujeme tiež ich výskyt v dobe a kontexte spoločenských zmien, napríklad, či sa v prípade hospodárskeho úpadku krajiny alebo epidémií zvyšoval počet ich úmrtí. Nakoľko predpokladáme, že o mnohých cudzincoch či tulákoch miestni obyvatelia nemali podrobnejšie informácie, budeme sledovať do akej miery dochádzalo pri

evidencii pohrebu k vekovej preferencii, teda ako často mali tieto osoby vek úmrtia stanovený s cifrou na konci „0“, prípadne „5“. V prípade evidencie vojakov sledujeme vek úmrtí týchto osôb, či umierali mladší alebo sa dožívali svojej výslužby. Tiež nás zaujímalo za akých okolností umierali, či pri výkone služby, alebo napríklad na následky nákazlivých chorôb.

## CUDZINCI

Podpoľanie bolo ako geografická oblasť sčasti prirodzene izolované od prívlu nového obyvateľstva. Nehostinné územie, ktoré bolo treba pri osídľovaní vyklčovať a skultúrniť pre život, nelákalo nové, cudzie obyvateľstvo. V období „dlhého“ storočia zostávalo pôvodné slovenské obyvateľstvo s katolíckym vierovyznaním v absolútnej väčšine. Do prostredia vyznačujúceho sa silnou endogamiou, prívlu nových obyvateľov cudzieho pôvodu bol len veľmi zriedkavý. O to viac budili cudzinci vo farnosti veľkú pozornosť. Úradne boli vnímaní ako osoby, ktoré nepochádzali v miestnom regióne. S ich evidenciou pomáhali hostinskí a iní poskytovatelia ubytovania, ktorí mali povinnosť nahlásiť výskyt a pohyb cudzincov. Výskyt tohto nového obyvateľstva bol spočiatku štátnou politikou vnímaný pozitívne najmä vďaka teóriám fiziokratizmu a merkantilizmu. Podľa nich sa ekonomická sila štátu odvíjala od čo najväčšieho počtu obyvateľov (Stoklásková 2008: 449–450).

Hlavne z dôvodu veľkosti detvianskej farnosti nebolo problémom, aby si mladí ľudia nachádzali svojich životných partnerov v rámci farnosti či nanajvýš z blízkeho okolia. V matrike pochovaných sa stretávame s osobami pochádzajúcimi z lokalít mimo farnosti, ktorí však prišli na Podpoľanie pravdepodobne iným spôsobom ako je ženba či vydaj. Pri zápise ich pohrebu boli traktovaní ako prišielci, teda určite nešlo o ľudí, ktorí prežili celý svoj život v tejto lokalite.

Celkovo sa na Podpoľaní v matrike pochovaných v rokoch 1781 až 1914 objavilo 64 cudzincov. Matrika pochovaných o prvom prišielcovi medzi dominujúcimi katolíckmi hovorila v roku 1790. Istý muž, evanjelik augsburského vierovyznania, bol pochovaný 12. apríla spomínaného roku, s tým, že sa na Podpoľanie pravdepodobne prisťahoval. Bližšie informácie žiaľ, o jeho pôvode a príchode do Detvy nemáme.

V evidencii cudzincov miestnej farnosti sa objavovali osoby pochádzajúce spoza hraníc

dnešného Slovenska. Tieto osoby prekračovali spravidla severnú hranicu horného Uhorska. Prvý cudzinec bol v matrike pochovaných zapísaný v roku 1802. Bol ním istý Jozef, ktorý mal pri veku uvedeného len 3 týždne života. Jeho pôvod prezradila poznámka „*ex Polonia*“ (Matricula D. ... 1794–1825: 106). Žiaľ, bližšie informácie o jeho rodičoch a ich pôvode či trase príchodu nemáme zdokladované. Rodina zosnulého Jozefa však nebola na Podpoľaní jedinou poľského pôvodu. V evidencii detvianskej farnosti sa objavili ďalší obyvatelia krajiny, ktorá na mape Európy už neexistovala. Môžeme predpokladať, že išlo o dôsledky politického zániku Poľska, ktoré mohli byť dôvodom na útek z krajiny. Vo veku okruhlých 90 rokov umrel Jakub Szmolkovits pochádzajúci z poľského mesta Živiec (Matricula D. ... 1794–1825: 89). O dvadsať rokov neskôr bol na detvianskom cintoríne pochovaný 35ročný Ondrej Krijsek z mestiečka Chochoťova (Matricula D. ... 1794–1825: 261). Obe uvádzané mestá odkiaľ prišli poľskí prisťahovalci ležali v blízkosti hraníc dnešného Slovenska, no i tak je otáznou, kvôli čomu prišli títo Poliaci na Podpoľanie. Obe postavy spája aj okruhlý úmrtný vek, pravdepodobne ide o prípady vekovej preferencie. V matrike pochovaných bol zapísaný aj Štefan Csicsman z Poľska zosnulý vo veku 45 rokov. Poslednou osobou pochádzajúcou z Poľska bola istá 56ročná žena, ktorej meno súčasníci nepoznali (Matricula D. ... 1794–1825: 195). Cudzinka zosnulá v máji 1814 patrila do skupiny miestnych tulákov, ktorí žili bez vlastnej strechy nad hlavou.

Ešte dlhšiu cestu na Podpoľanie absolvovala istá Mária pochádzajúca „*Ex Silesia*“ (Matricula D. ... 1794–1825: 144). Vek ani iné informácie o tejto žene matrika pochovaných neuvádza, vieme však, že sa na Podpoľaní nedokázala zaradiť do spoločnosti a žila bez vlastného domova. Máriin krajan, rovnako aj detviansky tulák, Simon Nyitka zosnulý v auguste 1795 mal v matrike uvedený okruhlý vek 60 rokov. Žiaľ, informácie o konkrétnom pôvode týchto osôb evidencia neposkytuje (Matricula D. ... 1794–1825: 24). Za západnou hranicou dnešného Slovenska, na Morave sa narodil Ján Dokupil. Prišelec umrel v Detve 16. januára 1800 vo veku okruhlých 50 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 77).

Do detvianskej farnosti prichádzali ďalšie osoby cudzieho pôvodu zo severoslovenského regiónu Orava. Z dediny Biely Potok pochádzal

Michal Jurina, ktorý v októbri 1797 umrel v Detve vo veku 50 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 56). Ako 87ročný umrel Ondrej Vrestiak, ktorého korene siahali do hornooravského mestiečka Trstená. Do Detvy meral vyše 150kilometrovú púť. Záznam o jeho pohrebe patril medzi tú menšinu, kde sa neobjavovala veková preferencia starších osôb cudzieho pôvodu (Matricula D. ... 1794–1825: 60). Z dolnooravskej obce, Veličná pri Dolnom Kubíne, prišla Hermína Ujhely. Dcéra z úradníckej rodiny Löselovcov sa vydala za S. Ujhelyho pôsobiaceho v Detve. Mladá žena podľa matriky umrela vo veku 31 rokov na isté ochorenie maternice, označené ako gangréna (Matricula D. ... 1881–1889: 39).

Ďalšou oblasťou odkiaľ pochádzali detvianski prisťahovalci bol región na severozápade Slovenska – Turiec. Rodisko Márie Porubskej však nebolo v matrike bližšie špecifikované, uvedený bol však jej vek, okruhlých 70 rokov (Matricula C. ... 1723–1794: 310). V apríli 1790 bol v matrike pochovaných zapísaný istý Martin z iného severoslovenského regiónu Liptov. Pôvodom príslušník evanjelickej cirkvi prijal na smrteľnej posteli katolícku vieru (Matricula C. ... 1723–1794: 311). Podobne vyše 100kilometrovú vzdialenosť prekonala pri ceste z Liptova aj rodina Séllyeyovcov a Ernest Fabry (Matricula D. ... 1794–1825: 55. Matricula D. ... 1843–1852, s. 268). Detviansky farár Ján Štrba zapísal v matrike tomuto mladíkovi pochádzajúcemu z mesta Ružomberok len 20 rokov života. Ernestov krajan Matej Glovčiak prišiel tiež z Liptovskej župy, avšak bez presnejšej identifikácie. Dozvedáme len to, že sa dožil vyššieho veku, 48 rokov (Matricula D. ... 1866–1875: 271). Inýnou postavou pohybujúcou sa na Podpoľaní s liptovskými koreňmi bol Jakub Olexax pochádzajúci dediny Hybe. Jakub umrel 4. apríla 1810 vo veku 30 rokov. Aj on sa pohyboval v komunite miestnych žobrákov (Matricula D. ... 1794–1825: 159).

Približne 130 kilometrov dlhú cestu prekonala rodina Jozefa Hanuszku pochádzajúca z dediny Čičmany na západe krajiny. Jozefova dcéra Anna umrela v Detve iba deň po svojom narodení (Matricula C. ... 1723–1794: 317). Zo západného Slovenska prišiel do Detvy aj istý Juraj Novak pochádzajúci z Trenčianskej stolice. Detviansky kostol ho na poslednú cestu vypravádzal v roku 1800 (Matricula D. ... 1794–1825: 77). Z rovnakého regiónu pochádzal aj Matúš Spissiak, ktorý sa dožil 18 mesiacov. Bližšie

informácie o jeho rodnej obci žiaľ, v zázname nenachádzame. Ján Zázrivec zosnulý vo veku 86 rokov dostal pravdepodobne v matrike pochovaných svoje priezvisko podľa kraja odkiaľ pochádzal. Aj pri jeho pohrebe bola vložená zmienka o Trenčianskej stolici, konkrétne o obci Zázrivá (Matricula D. ... 1794–1825: 69).

Z východu, konkrétne, z gemerského mestečka Revúca pochádzala Anna Vanovtsanová zosnulá v decembri 1798 vo veku 36 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 65). Z rovnakej stolice, avšak z obce Muráň prišla do Detvy Mária Kralikova. Náhle (*repente*) úmrtie ju zastihlo vo veku okráhlych 50 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 61). S rovnakou poznámkou o náhlom úmrtí bola evidovaná aj Helena Dvorszka, ktorá na Podpoľanie prišla zpoza južnej hranice novohradskej stolice, z obce Litkovce. Helenu pochovali vo veku 42 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 59). Až na dnešnom území Maďarska, v Hévešskej stolici, v obci Fölsö Nana má pôvod Ondrej Lyalik. Ondrej podstúpil pri ceste do Detvy asi 130kilometrovú cestu, umrel vo veku 65 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 82).

V Detve sa ešte častejšie objavovali osoby prichádzajúce z bližšieho okolia. Objavovali sa najmä príselci z miestnej Zvolenskej stolice, konkrétne z jej centra, mesta Banská Bystrica a jeho okolia. Priamo z tohto najväčšieho mesta regiónu pochádzal iba 2mesačný Ján Fabricius (Matricula C. ... 1723–1794: 349). Rovnakú, asi 40kilometrovú cestu merala aj ďalšia miestna tuláčka, 58ročná Mária zdržujúca sa pri miestnej rodine Hľadajovcov (Matricula D. ... 1794–1825: 214). Jej krajan Ján Lesigluis, príslušník evanjelickej cirkvi, umrel v roku 1831 a pravdepodobne aj pri jeho zápise bol uvedený zaokrúhlený vek – 45 rokov (Matricula D. ... 1826–1842: 73). Severnejšie od mesta, v masívnych kopcoch Nízkych tatier, v dedine Staré Hory sa narodila ďalšia detvianska tuláčka. Meno zosnulej 28ročnej ženy matrika pochovaných neevidovala (Matricula C. ... 1723–1794: 360). Ďalší prístahovalci na Podpoľanie prišli aj zo susednej banskej dediny Špania Dolina.

Ján Szoltis a Juraj Valent pochádzajúci z dediny Medzibrod pri Banskej Bystrici sa na Podpoľaní objavili na sklonku 18. storočia (Matricula D. ... 1794–1825: 59; 75). Dvojica mužov prišla z dediny ležiacej na druhej strane hôr Poľany, ktoré obkolesovali celý región zo

severnej strany. Ak merali bezpečnejšiu cestu cez najväčšie mestá župy, cez Banskú Bystricu a Zvolen, prekonal na ceste do Detvy takmer 70 kilometrov. O príčinách a okolnostiach úmrtia viac nevieme, prvý však mal pravdepodobne zaokrúhlený vek na 60 rokov a druhý bol krátko pred smrťou bol na spovedi u miestneho duchovného. Ďalším privandrovalcom z Medzibrodu bol Ondrej Beluška pochádzajúci tiež (Matricula D. ... 1794–1825: 237). Jeho vek 65 rokov bol doplnený poznámkou „*circiter*“, teda jasne je doložená jeho preferencia. Ondrejov život skončil podobne ako osudy viacerých príselcov do neznámeho prostredia – medzi miestnymi zobrákmi. Zo susednej dediny Lučatín prišla do Detvy rodina Sztrelczova, ktorých 4týždňová dcéra Mária umrela 25. novembra 1816 (Matricula D. ... 1794–1825: 171; 214). Región stredného Pohronia zastupovali aj príselci z blízkeho Svätého Ondreja pri Brusne. Juraj Pavlovský mal v matrike pochovaných uvedených 70 rokov (Matricula C. ... 1723–1794: 315). Alžbeta z rodiny Juraja Davitsika umrela v Detve vo veku 1 rok (Matricula D. ... 1794–1825: 56).

Z okolia Banskej Bystrice, konkrétne z dediny Kordíky, prišiel aj istý Ondrej, ktorý umrel 15ročný (Matricula D. ... 1794–1825: 220). Do Detvy, kde pracoval ako sluha, meral približne 50 kilometrov dlhú cestu. Ďalší záznam o zosnulom konvertitovi hovoril o 28ročnom Dávidovi, ktorí pohyboval medzi miestnymi tulákmi. Do Detvy prišiel z dediny Budča pri Zvolene, vzdalenej od Detvy 30 kilometrov (Matricula D. ... 1794–1825: 38). Asi o tretinu kratšiu cestu meral do Detvy Matúš Szopko zo Slatinky, zosnulý vo veku 45 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 63).

Z uvedených údajov vyplýva, že väčšina „cudzincov“ pochádzala pochopiteľne z domácej stolice, zo severných častí Slovenska, prípadne z poľského územia. Najviac príselcov do Detvy bolo v matrike pochovaných zapísaných na prelome 18. a 19. storočia. V roku 1798 sa objavilo 15 prípadov, pri celkovom počte zosnulých (161) to znamenalo, že takmer každý desiaty pochovaný nepochádzal z farnosti. O rok neskôr bolo v Detve pochovaných 11 cudzincov a v roku 1800 „iba“ 7.

Tabuľka 1. Najintenzívnejšie vlny pohrebov žobrákov vo farnosti Detva

Rok	Počet pohrebov	Rok	Počet pohrebov
1807	7	1864	10
1808	6	1865	5
1809	8	1866	2
1810	4	1867	2
		1868	2
1814	3	1869	1
1815	3	1870	5
1816	4		
1817	6	1871	2
1818	2	1872	6
		1873	5
1823	3	1874	3
1824	5	1875	3
1825	2	1876	3
1826	2	1877	6
1827	2		
1828	4	1888	7
1829	3	1889	3
		1890	6
1846	2		
1847	15		
1848	5		
1849	4		

### ŽOBRÁCI

V detvianskej farnosti sa v priebehu celého „dlhého“ storočia objavovali aj pohreby osôb žijúcich v chudobe, na pokraji spoločnosti. Spravidla išlo o osoby charakterizované svojím zovňajškom, zvláštnym oblečením a neznámou povestou. Žobráci boli považovaní za špinavých v najširšom zmysle slova. Podľa čoho sa o nich niesla aj mienka, ako o šíriteľoch nákazlivých chorôb. Z týchto dôvodov bola voči ich sociálnej skupine vyvíjaná zákonná represia (Rheinheimer 2003: 103–104). V detvianskej farnosti sa stretávame s miestnymi tulákmi, v matrike označovanými ako *vagabundus*, či *koldulo* (maď.), žobrákmi (*mendicus*) nazývanými aj ako pútnici (*itinerans*, *peregrinus*) či neznáme osoby (*ignota externa persona*, *ignotus*, *ismertlen*), o ktorých miestni obyvatelia často nevedeli ani ich meno, vek, ani odkiaľ pochádzali. V týchto kategóriách sa vyskytovali prevažne

osoby mužského pohlavia, ktorých v sledovanom období spolu bolo 151. Žien s týmto neznámym sociálnym pôvodom bolo v matrikách pochovaných spolu 64. Okrem týchto tulákov a žobrákov sa v detvianskej farnosti vyskytlo ďalších 21 prípadov, ktorým matrikári neuviedli meno a ani pohlavie. K dospelým osobám pripočítavame aj ďalších osem detí, ktoré umreli v nehostinných okolnostiach, do ktorých ich priviedli ich rodičia žijúci bez strechy nad hlavou. Ku všetkým tulákom by sme mohli pripočítať aj ďalších päť dospelých osôb, ktoré v matrikách nemajú uvedené ani meno. Je možné, že aj týchto zosnulých domáci nepoznali a patrili medzi potulujúcich sa bez stáleho miesta pobytu. Spolu sa v matrike pochovaných objavilo až 249 osôb pohybujúcich sa na okraji detvianskej spoločnosti, čo za celé obdobie tvorilo 0,6 % všetkých pochovaných.

O úmrtiach ľudí z týchto sociálnych skupín nachádzame prvý dochovaný záznam v polovici 90. rokoch 18. storočia. Ich počty začali rapídne vzrastať od roku 1807 až do konca roku 1818. Obdobie neúspešných protinapoleonských a protitureckých vojen, spojených so spoločenskou a ekonomickou vyčerpanosťou mali dopad na miestnu populáciu (Dejiny ... 1526–1848: 482–483). Vo farnosti vznikla početnejšia sociálna skupina zbedačených roľníkov, ktorí po zrušení nevoľníctva nevládali niesť ťarchu daňového zaťaženia. Stávali sa z nich bezzemkovia, ktorí hľadali prácu najmä na feudálnych veľkostatkoch (Hospodárske ... 1526–1848: 109–110). Preto sa na Podpoľaní častejšie objavujú už v týchto rokoch, o čom máme údaje z matriky pochovaných. Priemerný vek úmrtia detvianskych tulákov bol 50 rokov. V matrike sa však v tejto vekovej štruktúre objavovali aj výnimky. V roku 1817 umreli dvaja mladí chlapci vo veku 15 a 16 rokov (Matricula D. ... 1794–1825: 219; 220). Často sa vyskytovali predpokladané zaokrúhľované údaje o veku, čo nachádzame pri úmrtiach starších osôb s „0“ vo veku. Len v troch prípadoch bola uvedená poznámka „*circiter*“ pri úmrtiach tulákov, zhodou okolností ani raz s „0“ na konci. Zaokrúhľovaný vek sa objavoval pochopiteľne pri prípadoch starších osôb, išlo o vek 40, 50, najmä 60 a menej často 70 rokov. Tento nárast počtu zosnulých ľudí bez domova a práce súvisel s hospodárskym úpadkom v krajine, ktorú postihol druhý štátny bankrot a hlboká ekonomická kríza. Celospoločenská nestabilita spôsobila rozsiahlu vlnu hladomoru spoje-

ného s neúrodou, ktorý si svoje obete vyžadoval aj na Podpoľaní (Medvecký 1995: 62). V tomto období sa medzi úmrtiami žobrákov objavovali veľmi často prisťahovalci z územia mimo miestnej farnosti, ktorým sme sa už venovali. Tým je potvrdzovaná hypotéza, že nepriaznivá hospodárska situácia komplikovala plynulé zaradenie sa do spoločnosti prichádzajúcim osobám do miestneho regiónu.

Ďalšia vlna úmrtí žobrákov, avšak nie už tak silná, sa začala rokom 1823 a trvala do roku 1829. Priemerný vek úmrtí týchto osôb bol 62 rokov. Len v štyroch prípadoch bol vek s „0“ na konci, z toho polovica mala poznámku „*circiter*“. Do tejto kategórie nespádali zosnulí deti, ktorých vek bol uvádzaný s väčšou presnosťou. Najmladšími zosnulými tulákmi boli tri deti do dvoch rokov života. Najstaršími zosnulými tulákmi boli 84ročný Ondrej Szlanicza, 87ročný Daniel a 90ročný Jakub (Matricula D. ... 1794–1825: 310; Matricula D. ... 1826–1842: 30; 28). Vo viacerých prípadoch vek nebol uvádzaný, a to z dôvodov, že matrikári nepoznali dokonca ani identitu zosnulých. Namiesto mena pochovaného bolo uvedené len neurčité *ingnotus/ignota*.

V nasledujúcom období sa výskyt tulákov vo farnosti stabilizoval a osôb žijúcich na ulici nepribúdalo. V priemere ročne umierali vo farnosti dvaja tuláci. Zmenu spôsobila až ďalšia výrazná kríza v druhej polovici 40. rokov 19. storočia (Dejiny ... 1526–1848: 560). Neúroda v strednej Európe a následný hladomor zvyšoval počet ľudí bez domova a padajúce životné podmienky zapríčiňovali ich častejšie úmrtia. Od novembra 1846 do konca roka 1849 umrelo v detvianskej farnosti 26 žobrákov. V roku 1847 z nich bolo pochovaných najviac, 15 osôb. Počet úmrtí najbiednejšieho obyvateľstva v matrike pochovaných zvýrazňoval aj proces populačného poklesu farnosti. Následkom nepriaznivých podmienok a najmä krutého hladomoru opustilo v polovici 40. rokov 19. storočia detviansku farnosť takmer 1000 duší (Schematismus Dioecesis ... MDCCCXLV: 47). Priemerný vek úmrtí osôb žijúcich bez strechy nad hlavou bol 49 rokov. Zvýšený výskyt úmrtí potvrdzovali aj neúplné informácie o zosnulých tulákoch. Pri viacerých nebolo uvedené ani len pohlavie, ani vek úmrtia. Matrikári radšej uviedli, že vek nepoznajú, akoby ho mali len odhadovať a zaokrúhľovať. Neskôr počet pochovaných, a teda aj

výskyt žobrákov, opäť klesol a miestami takmer úplne vymizli.

V rokoch 1854–1861 umrelo len 5 žobrákov. Väčšina z týchto záznamov neuvádzala ani meno zosnulých tulákov. Údaje ako „*peregrina mendica*“ či „*ignotus*“ boli väčšinou zapísané bez veku, vo výnimočných prípadoch s poznámkou „*circiter*“ a okrúhrou cifrou. O miestnych tulákoch sa teda veľa nevedelo, pričom je otázne kde vo farnosti žili. Mohli sa totiž vyskytovať na vzdialenejšom mieste od centra farnosti či iných obývaných častí, kde ich ostatné obyvateľstvo nestretávalo. Mohlo však ísť aj o osoby, ktoré putovali z miesta na miesto, a preto o nich v Detve, sídle farnosti, nebolo nič alebo len málo známe. V polovici 60. rokov 19. storočia sa zastúpenie tulákov opäť zvyšovalo. Najviac úmrtí sa objavilo v rokoch 1864 a 1865. Celkovo umrelo najskôr 10 a potom 5 osôb, ktorých priemerný vek bol opäť 49 rokov, hoci medzi zosnulými sa objavila 2ročná Anna, 6ročná Helena a 15ročný Pavol (Matricula D. ... 1853–1866: 240; 210; 219). Najstaršími boli Juraj Rajecký, pochovaný vo veku 85 rokov, a 74ročná Anna Žiliková (Matricula D. ... 1853–1866: 208). Až 11 osôb z týchto žobrákov mala v matrike vek končiaci sa číslicou „0“ alebo „5“, vidíme teda zjavné stopy po vekovej preferencii v tejto sociálnej skupine. Po poklese úmrtí potulujúcich sa osôb sa v rokoch 1870–1873 opäť zdvihla vlna pohrebov tejto marginalizovanej skupiny obyvateľstva. V tomto období evidujeme zmenu, keďže matrikári uvádzali vek pri takmer každom zápise miestnych tulákov. Častejšie, ako v predchádzajúcom období, vek odhadovali a tým nahrádzovali starší spôsob zápisu, kedy bol uvádzaný zosnulý len ako neznáma osoba. Zreteľne prevládali prípady vekovej preferencie, až v 15 prípadoch z 18 sa vek končil číslom „0“ alebo „5“. Vek zosnulých tulákov sa výrazne znížil, najmä z dôvodu cholerovej epidémie umierali tieto obete vo veku 40 až 50 rokov života. Po vlne epidémii klesol počet zosnulých na 3 úmrtia ročne, okrem roku 1877, kedy bolo pochovaných 6 detvianskych tulákov. Najmladšou bola iba 14ročná Mária (Matricula D. ... 1876–1880: 56). Viac o pobyte tulákov môže naznačovať záznam o pohrebe istého 54ročného Jána, zosnulého o rok skôr, ktorý mal pri svojom mene poznámku „*ex domus peregrinus*“ (Matricula D. ... 1876–1880: 25). Tento záznam naznačuje, že viacerí miestni cudzinci, ktorí patrili aj medzi tulákov mohli žiť spoločne.

Zvýšený výskyt úmrtí ľudí z ulice sa na Podpoľaní zopakoval na konci 80. rokov 19. storočia. Medzi záznamami sa opäť zriedkavejšie objavovali prípady vekovej preferencie. Priemerný vek zosnulých vzrástol na 54 rokov, z ktorých najstarší bol istý 87ročný Juraj (Matricula D. ... 1890–1895: 4). Všetci tuláci, okrem jediného záznamu, mali pri svojom zápise uvedené aspoň krstné meno, teda boli v spoločnosti zasa lepšie poznaní. Jediná „*ignota mendica*“ s vekom „*circ.*“ 65 rokov umrela na jeseň 1888 (Matricula D. ... 1881–1889: 162). Po miernom poklese sa opäť zvýšili počty zosnulých žobrákov v roku 1894 (4) a o tri roky neskôr tiež 4. Až v troch prípadoch mali zosnúť tuláci do 30 rokov. Asi v polovici prípadoch týchto úmrtí sme sa stretli s vekovou preferenciou. U niektorých sa opäť objavili záznamy bez mena a veku. V tomto období sme vo farnosti zaznamenali posledné prípady s vyšším počtom zosnulých osôb bez domova. V prvých rokoch 20. storočia záznamy postupne prestali o týchto prípadoch hovoriť. Určite sa ich výskyt úplne nevytratil, avšak registrácia v matrikách sa týmto pomaly miznúcim prípadom nevenovala v takej intenzite ako počas 19. storočia.

Medzi záznamami o úmrtiach tulákov a žobrákov sa sporadicky objavovali aj úmrtia ich detí. Spolu sme v detvianskej matrike pochovaných našli 8 takýchto prípadov. Najmladší bol Ján, žijúci iba hodinu a pol, ktorého matka bola istá tuláčka Katarína (Matricula D. ... 1794–1825: 260). Necelého roka sa dožili 5 mesačný Martin zosnulý v detvianskom chudobinci a 7 mesačný Ján, syn žobráčky (Matricula D. ... 1866–1875: 159; Matricula D. ... 1794–1825: 140). Jeden rok života zapísali do matriky istému dieťaťu s poznámkou „*peregrina prolis*“ bez udania mien rodičov (Matricula D. ... 1853–1866: 29). Ďalej umreli 2ročná dcéra tuláčky Márie, 3ročná Mária, 6ročná Helena a 8ročný Juraj, syn neznámych tulákov (Matricula D. ... 1853–1866: 210; 203). Najstarším žobrákom bol istý vdovec Juraj, zosnulý v roku 1867 vo veku 106 rokov (Matricula D. ... 1866–1875: 8). Kompletnejšie údaje o miestnych tulákoch žiaľ matrika neevduje, a teda nám unikajú bližšie rodinné súvislosti medzi týmito zápismi.

#### VOJACI

Špecifickou skupinou detvianskeho obyvateľstva, o ktorej sa matriky pochovaných zmieňovali, boli vojaci uvedení s poznámkami „*mi-*

*les*“ či „*defensor patriae*“ a príslušníci uhorskej domobrany „*honvéd*“. Spolu sa matrika pochovaných sa zmieňuje o 62 aktívnych či vyslúžilých vojakoch a jednej manželke vojaka z Banskobystrického oddielu „*uxor Neosoliensis militis*“ Márii Zajacovej (Matricula D. ... 1826–1842: 77).

O životných osudoch vyslúžených vojakov sa z matriky pochovaných podrobnosti zvyčajne nedozvieme. Vojaci habsburskej armády plnili až do začiatku 19. storočia doživotnú službu. Tá bola cisárskym patentom zo 4. mája 1802 znížená a nahradila ju skrátená služba. Vojaci v pechote mali stráviť 10 rokov, v jazdectve 12 rokov a delostrelectve a v technických druhoch vojska 14 rokov. V októbri toho istého roku bolo toto nariadenie síce potvrdené Uhorským snemom, avšak v uhorskej armáde stále zostala v platnosti doživotná služba. Až odvodový predpis z roku 1828 stanovil v Uhorsku 14ročnú vojenskú službu, pritom však armáda verbovala aj na doživotnú službu. Tá bola definitívne zrušená až v roku 1843. Po revolučných rokoch 1848/1849 trvala branná povinnosť vojakov od 20. do 27. roku života. Služobná povinnosť trvala 8 rokov v prezenčnej, tzv. radovej službe a 2 roky v zálohe. Zo Slovenska ročne rukovalo 4000–6000 mužov (Dangl a Segeš 1996: 61; 128). Pre vyslúžilcov bolo náročné zapojiť sa do života dediny či mesta, kde miestna spoločnosť nevedela vytvoriť pre nich vhodne adaptačné prostredie. Nebolo pravidlom, že si zadovážili majetok, na ktorom by dokázali najčastejšie samostatne hospodáriť a tak sa užiť. Niektorí vojenský veteráni sa po návrate zo služby nezarádili do majoritného života spoločnosti a skončili „na ulici“, medzi miestnymi žobrákmi. Ak sa vojak počas vojenskej služby zranil, dostával síce penziu, avšak až do konca života zostával znevýhodnený, čo mohlo spôsobiť, že skončil medzi miestnymi žobrákmi. Vo veľkých mestách krajiny boli už reformami Jozefa II. zriaďované tzv. invalidovne, útulky pre trvale postihnutých vojakov (Uhlíř 2008: 361). Kapacita týchto zariadení však bola výrazne nižšia ako potreby armády. Už po zrušení nevoľníctva sa budovala armáda tým spôsobom, že roľnícke obyvateľstvo poskytovalo vojakov spomedzi seba. Roľnícky charakter obyvateľov detvianskej farnosti teda spĺňal tento predpoklad a viacero rodákov odchádzalo slúžiť do armády. Armáda bola budovaná po zrušení nevoľníctva aj prostredníctvom daňových odvodov. Predpísané daňové odvody

(porty) mali povinnosť odvádzať vojsko, teda mladých bojaschopných mužov pre potreby armády (Hospodárske ... 1526–1848: 109).

Prvý záznam o pohrebe vojaka sa v detvianskej matrike zmieňuje na začiatku novembra 1822 o Jánovi Englovi, veteránovi armády, ktorý umrel ako žobrák (Matricula D. ... 1794–1825: 268). Jeho vek žiaľ, nebol zapísaný. O päť rokov neskôr, 4. júna, bol na detvianskom cintoríne pochovaný 46ročný „*exmiles mendicus*“ Martin Dancso (Matricula D. ... 1826–1842: 16). Martin patrilo do skupiny tých vyslúžilcov armády, ktorí sa po návrate do svojho rodiska nedokázal vrátiť k tradičnému spôsobu života, z ktorého bol vytrhnutý. Do tejto kategórie môžeme zaradiť aj 30ročného Juraja Badinku, ktorý umrel na vodnatielku v novembri 1873 (Matricula D. ... 1866–1875: 213). Vyslúžilý vojak bol síce ženatý s istou Annou, ale i napriek tomu umrel v starostlivosti detvianskeho chudobinca.

S úmrtiami vojakov sa v matrikách farnosti stretávame častejšie až do 60. rokov 19. storočia, a to vďaka reforme brannej povinnosti. V prvých troch desaťročiach evidujeme len dve takéto úmrtia, a to bez udania veku a prípadných ďalších správ o zosnulých. V druhej dekáde 19. storočia sme sa stretli s pohrebmi štyroch vojakov, z ktorých boli traja v aktívnej službe a štvrtým bol 52ročný vyslúžilec Juraj Kiszely (Matricula D. ... 1794–1825: 252). V roku 1816 umreli 40ročný vyslúžilý vojak Ján Krkoska a o 14 rokov mladší Juraj Hanesz Kleczek v aktívnej službe (Matricula D. ... 1794–1825: 212; 214). V prvých dvoch mesiacoch roku 1829 umreli traja vojaci. Päťdesiatnik Matej Babicz Klatik, o 8 rokov mladší Jozef Noszka s poznámkou „*exmiles Regiminis Eszterhaziani*“ a ďalší vyslúžilec bez mena a veku (Matricula D. ... 1826–1842: 39; 41). Jozef Noszka teda slúžil v regimente svojho zemepána Mikuláša Eszterháziho. Vojenské pluky v Habsburskej armáde boli spočiatku majetkom šľachticov, ktorých meno aj niesli tieto armádne jednotky. Až tereziánske, a hlavne jozefínske reformy z roku 1781 zmenili systém doplňovania plukov a monarchia bola rozdelená na verbovacie okresy. Tak sa postupne historické názvy plukov podľa svojich majiteľov vytrácali (Dangl a Segeš 1996: 16–21). O deväť rokov neskôr umrel tiež veterán Ján Csipcsala vo veku 46 rokov (Matricula D. ... 1826–1842: 167). V apríli 1852 sa stretávame s ďalším 46ročným ešte aktívnym vo-

jakom Ondrejom Paulekom, pochádzajúcim z Muškovej, z Novohradskej župy (Matricula D. ... 1843–1852: 272). Koncom roku 1869 bol 22ročný Štefan Ruzik, vojak pechoty „*miles Gregarius legionis pedestris*“ zavraždený istým Jurajom Bariakom (Matricula D. ... 1853–1866: 261). Viac informácií o tejto udalosti nemáme, pravdepodobne tragédia nebola vecou náhody, ale úmyselná vražda, ktorá nebola v tom období raritou. Zvýšený počet vojakov v mestách a obciach celej krajiny spôsobovalo nariadenie o povinnosti žúp prezimovať predpísaný počet vojakov. Tieto situácie často viedli k sporom a konfliktom s miestnym obyvateľstvom a zvyšovaniu narodení nemanželských detí, ktorých otcovia boli títo príslušníci armády.

Od roku 1868 boli jednotlivé časti armády Rakúsko-Uhorska doplňané na základe všeobecnej brannej povinnosti. Táto povinnosť sa sťahovala na všetkých mužov uznaných za schopných vojenskej služby, od 19. do 42. roku života. Služobná povinnosť pre vojaka začínala 1. januára roku, kedy dovŕšil vek 21 rokov a mala trvať tri roky (Dangl a Segeš 1996: 163). Detcvianski vojaci rukovali k 25. pešiemu pluku s doplňovacím veliteľstvom v neďalekom meste Lučenec. Ten patrilo pod veliteľstvo VI. zboru v Košiciach (Dangl 2009: 100). Tieto zmeny sa odzrkadlili v evidencii pohrebov vojakov z detvianskej farnosti. Na sklonku roku 1869 až do začiatku roka 1871 bolo v matrike pochovaných farnosti Detva zapísaných 12 pohrebov aktívnych vojakov. Muži vo veku od 21 do 30 rokov umreli pravdepodobne v tom istom oddieli. U viacerých sa totiž spomína Banya Nagy, ktorá označuje uhorskú vojenskú posádku v dnešnom Rumunsku Baia Mare (Matricula D. ... 1866–1875: 77). Príčiny úmrtí vojakov boli rôzne, od horúčky, cez tuberkulózu, zápal či v prípade 21ročného Juraja Veisa na zápal mozgu „*frenesis*“ (Matricula D. ... 1866–1875: 83). Ján Suja umrel pri bližšie nešpecifikovanom nešťastí v lese, ktoré však nebolo jediným úmrtím spôsobeným nehodou (Matricula D. ... 1866–1875: 79). V polovici 70. rokov miestni duchovní zapísali do matriky pochovaných ďalšie mená mužov slúžiacich v armáde. Od novembra 1874 do konca roka 1877 bolo na detvianskom cintoríne pochovaných 16 mužov. Vojaci vo veku od 22 do 36 rokov slúžili v 25. regimente pešej armády. Najčastejšie medzi príčinami ich úmrtí nachádzame záznamy o rôznych epidémiách, tuberkulóze, týfuse alebo aj rozma-

nité nehody. Taká postihla napríklad 23-ročného Jána Jureka, mladého vojaka, v novembri 1876 na železničnej stanici v časti Kriváň (Matricula D. ... 1876–1880: 33). O rok neskôr vojak Juraj Cerovský umrel v rovnakom veku po páde v lese (Matricula D. ... 1876–1880: 50).

Podobné prípady pochovaných vojakov už matrika zosnulých neuviedla. V rokoch 1883–1886 bolo ešte zapísaných 9 mien, z ktorých iba 50-ročný Ján bol armádny vyslúžiliec (Matricula D. ... 1881–1889: 74). Aktívni vojaci umierali vo veku 20–35 rokov. Najčastejšími príčinami úmrtí bola horúčka, tuberkulóza či týfus. Výnimkou bol Pavol Nosál, ktorý bol vo veku 24 rokov bol prebodnutý nožom (Matricula D. ... 1881–1889: 78). Matrika o okolnostiach tohto deliktu mlčí, teda nevieme či išlo o potýčku s vojakom, alebo s nejakou inou osobou. Niektoré z obetí neboli pochované vo svojom regióne, ale uložené na mieste ich skonu. Takto bol pochovaný napríklad Juraj Tusím z 25. legiónu v Košiciach (Matricula D. ... 1881–1889: 139). Do konca 80. rokov sa zápisy o úmrtiach vojakov postupne vytrácajú a v posledných 30 rokov skúmaného obdobia už nenachádzame ani jeden. Zisťujeme teda, že väčšina zosnulých vojakov z Podpoľania neumrela v otvorenom vojenskom konflikte, a okrem šíriacich sa chorôb ich spravidla pripravilo o život nešťastie či nehoda.

#### ZÁVER

Pozorovanie sociálnych minorít vidieckej spoločnosti 19. storočia na strednom Slovensku prináša viacero nových odpovedí na otázky, ktoré si kladieme v súčasnej spoločnosti. Menšiny neboli ničím výnimočným a väčšinové obyvateľstvo, bolo nimi každodenne konfrontované. Už vďaka tomu, že tieto osoby boli špeciálne popisované v matrikách zisťujeme, že detvianska farnosť ich registrovala ako svoju cudzorodú, ale sčasti aj etablovanú súčasť.

Medzi záznamami o cudzincoch sa stretávame hlavne so slovenským obyvateľstvom, ktoré prišlo prevažne zo stredného Slovenska. Zo poza hraníc dnešného Slovenska prichádzali najmä cudzinci z Poľska, ktoré už na politickej mape Európy nejestvovalo. Záznamy o prišielcoch sa skvalitňovali najmä novým spôsobom evidencie pochovaných, ktorý v 90. rokoch 18. storočia zaviedol nový detviansky farár Juraj Szpacziński, v čom pokračoval aj jeho nasledovník Ján Dlhoolúcky. Preto sa v tomto období

začali objavovať častejšie záznamy o cudzích obyvateľoch vo farnosti. Veľmi často sa pri záznamoch o prišielcoch sa stretávame s praxou vekovej preferencie. Cudzinci sa väčšinou nedokázali zaradiť do miestnej spoločnosti, a tak končili medzi miestnymi žobrákmi. V tejto komunite, sa menil počet členov v závislosti od spoločenských zmien. Ako sme predpokladali, vyšší počet záznamov o úmrtiach sa objavoval počas hospodárskych kríz, neúrod, hladomorov a epidémií, najmä cholery. Medzi týmito obyvateľmi farnosti sa objavovali prípady odhadovania veku úmrtia s používaním poznámky „*circet*“. Pohrebné záznamy detí z tejto sociálnej skupiny dokladujú, že medzi žobrákmi žili celé rodiny. O vojakoch zapísaných v matrike pochovaných detvianskej farnosti zisťujeme, že väčšina z nich umrela v mladšom veku, do 36 rokov života. Spravidla neumierali na frontoch, ale ako obeť epidémií nákazlivých chorôb, či tragických nehôd a vražd. Povinná vojenská služba a dôslednejšia registrácia vojakov a veteránov v druhej polovici 19. storočia prirodzene zvyšoval počet týchto osôb v matrikách. Nanešťastie, bližšie informácie o podmienkach života a príčinách úmrtí v tomto cirkevnom prameni nemáme.

Spoločnosť katolíckej farnosti v 19. storočí mala pravdepodobne na biednych trochu iný pohľad, ako ho máme dnes my. „Vďaka“ vlastnej nižšej ekonomickej úrovni prirodzene jestvovali menšie rozdiely medzi majoritným obyvateľstvom a tým, ktoré zostalo na sociálnej periférii spoločnosti. Skupina žobrákov, cudzincov či vyslúžilých vojakov, o ktorých sa nemal kto starať, nezostávala úplne bez povšimnutia, avšak možnosti pomoci širokej vrstvy obyvateľov boli výrazne obmedzené.

#### POUŽITÉ PRAMENE

- Matricula Copulatorum 1750–1811 et Defunctorum parochie Detva 1723–1794. Štátny archív Banská Bystrica.
- Matricula Defunctorum parochie Detva 1794–1825. Štátny archív Banská Bystrica.
- Matricula Defunctorum parochie Detva 1826–1842. Štátny archív Banská Bystrica.
- Matricula Defunctorum parochie Detva 1843–1852. Štátny archív Banská Bystrica.
- Matricula Defunctorum parochie Detva 1853–1866. Štátny archív Banská Bystrica.
- Matricula Defunctorum parochie Detva 1866–1875. Štátny archív Banská Bystrica.

Matricula Defunctorum parochie Detva 1876–1880. Štátny archív Banská Bystrica.

Matricula Defunctorum parochie Detva 1881–1889. Štátny archív Banská Bystrica.

*Schematismus Dioecesis Neosoliensis pro Anno MDCCCXLV.* Diecézny archív Banská Bystrica.

*Schematismus Dioecesis Neosoliensis pro Anno MDCCCXII.* Diecézny archív Banská Bystrica.

*Visitatio Canonica Ecclesiae et Parochiae Detvensis A. 1781.* Diecézny archív Banská Bystrica.

ŽILÁK, J. 2004. *Sklárne na Podpolaní.* Detva: Podpolianske múzeum v Detve.

#### POUŽITÁ LITERATÚRA

MATULA, V. a J. VOZÁR (Eds.). 1987. *Dejiny Slovenska II. (1526–1848).* Bratislava: VEDA.

DANGL, V. 2009. *Pod zástavou cisára a kráľa.* Bratislava: Historický ústav SAV.

DANGL, V. a SEGEŠ, V. 1996. *Vojenské dejiny Slovenska. III. diel 1711–1914.* Bratislava: MO SR.

DONČOVÁ, A. 2008. „VI. zákonný článok o maďarskom jazyku“ in: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IX.: Na prahu modernej doby.* Ed. D. ŠKVARNA; P. ŠOLTĚS. Bratislava: Literárne informačné centrum Bratislava. s. 113–114.

ĎURKOVÁ, M. 2006. „Niektoré aktuálne problémy vo výskume najstarších dejín Detvy.“ in: *Detva. Tradície, premeny a súčasnosť.* Ed. T. FIGUROVÁ. Detva: Podpolianske múzeum. s. 29–33.

ĎURKOVÁ, M. 1999. Podpolanie a najstaršie dejiny Detvy. *Historický časopis.* 47(3): 383–403.

KOHÚTOVÁ, M. a J. VOZÁR (Eds.). 2006. *Hospodárske dejiny Slovenska 1526–1848.* Bratislava: VEDA.

MARÍKOVÁ, H. et al. 1996. *Veľký sociologický slovník II.* Praha: Karolinum.

MAUR, E. 1972. Vývoj matričného zápisu v Čechách. *Historická demografie.* 6: 40–58.

MEDVECKÝ, K. A. 1995. *Detva. Monografia.* Zvolen: Združenie Jas.

RHEINHEIMER, M. 2003. Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji spoločnosti 1450–1850. Praha: Vyšehrad.

SOUKUP, V. 2000. „Akulturace“ in *Sociální a kulturní antropologie.* Praha: Slon.

STOKLÁSKOVÁ, Z. 2008. „Cizinec.“ in *Člověk na Moravě v 19. století.* Ed. L. Fasora et al. Brno: CDK. s. 449–464.

UHLÍŘ, D. 2008. „Voják.“ in *Člověk na Moravě v 19. století.* Ed. L. Fasora et al. Brno: CDK. s. 360–372.

